

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate; de Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Disp. V. De potestate legis humanæ

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77355](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77355)

facilitate eam servandi, quæ comparatur multo-
rum actuum frequentatione, quæ longum tem-
pus requirit. Est enim ibi Philosophi scopus,
ostendere non esse facile leges mutandas, ne per
hujusmodi frequentem mutationem subditi as-
suescant superiori non parere, cui facile parere
assuevimus ex more, qui ex frequentatis acti-
bus acquiritur.

40. Objicies secundò: Lex cui tota communitas re-
pugnat, non expedit bono communi, imò vergit
in damnum illius, & propter populi rebellionem
& tumultum, magnum ex illa incommodum ori-
tur: Ergo cum lex non obliget, nisi conducat ad
bonum commune, imò veram rationem legis non
habeat, si ad bonum commune non ordinetur,
ut disp. 1. art. 2. ostensum est, lex cui tota com-
munitas repugnat, non obligat ob defectum con-
sensûs & acceptationis populi.

41. Respondeo, dato Antecedente, negando Con-
sequentiam. Esto enim lex cui tota communitas
repugnat, & reddita est inutilis & periculosa pro-
pter difficultatem eam servandi, non obliget,
nego tamen eam non obligare ex defectu con-
sensûs & acceptationis populi; nam adhuc stan-
te difficultate & populi repugnantia, posset su-
perior legis observantiam urgere, quamvis non
deberet, quando major pars communitatis repu-
gnat. Ratio ergo cur lex in eo casu non obliget,
sumitur ex eo quod tunc Princeps virtualiter de-
rogat ipsi legi; unde potius voluntas Principis
reddit tunc legem invalidam, quam non acce-
ptatio populi, quæ tantum occasionaliter dicitur
illam abrogare.

42. Objicies tertio: Consuetudo potest abrogare
legem, ut communiter Jurisperiti docent: Ergo
per non acceptationem potest lex non obligare.
Consequentia patet, quia non acceptatio populi
æquivaleret consuetudini, cum consuetudo abro-
gativa legis nihil aliud sit quam quædam non ac-
ceptatio legis jam obligantis, & nondum fir-
mata.

43. Respondeo, consuetudinem non habere vim
abrogandi legem, nisi sit legitime præscripta:
non præscribitur autem legitime, quando resistit
& refragatur præscriptioni ille cuius interest. At-
que ita populus non præscripsit neque acquisivit
sibi jus non parendi legibus, nisi acceptentur;
cum Legislatores huic usui sæpissimè resistant,
subditosque adigant ad legum acceptationem.

44. Objicies quartò: Legislator civilis accipit po-
testatem legislativam à Republica: Ergo depen-
dent à consensu illius leges fert, subindeque
leges civiles sub hac tacita conditione feruntur,
ut vim habeant, si fuerint acceptatæ & usu rece-
ptæ. Quod confirmari potest exemplo Romano-
rum, apud quos referente Alexandro ab Alexan-
dro lib. 6. dierum genial. cap. 16. non antea le-
ges obligabant, quam fuissent à populo acce-
ptatæ.

45. Respondeo, concesso Antecedente, negando
Consequentiam, nam semel à populo in Princi-
pem translatà potestate legislativâ, penes ipsum
tantum est leges condere, iisque populum obli-
gare, independenter ab ipsius consensu & acce-
ptione. Nec ullum fundamentum est asserendi,
populum sub hac conditione, ut leges vim ha-
beant, si fuerint acceptatæ, & usu receptæ, suam
potestatem legislativam in Principem transfuisse;
præsertim cum talis conditio valde debilitet
obedientiam & subordinationem subditorum er-
ga superiorem, quæ ad rectam gubernationem

maximè necessaria est, ut passim docet Aristote-
les in libris Politicorum. Unde licet populus Ro-
manus initio sub hac conditione suam potesta-
tem in legislatores transtulisset, ideòque tunc
temporis eorum leges antea non obligarent,
quam à populo acceptatæ fuissent, postea tamen
idem populus totam suam potestatem transtulit
in Legislatores & capita Reipublicæ, eaque sine
ulla limitatione usi sunt.

D. Thomas hic art. 4. explicat divisionem le-
gum humanarum ab Isidoro traditam, & discrimen
quod inter jus gentium & jus naturale repe-
ritur. Verum quia de primo sufficienter egimus
suprà disp. 1. art. 3. & de secundo dicemus in
Tractatu de quatuor virtutibus cardinalibus, cum
de jure, quod est objectum iustitiæ, differemus,
ab utraque quæstione in præsentia abstinemus, ne
eadem sæpius repetamus. Unde fit

DISPUTATIO V.

De potestate legis humane.

Ad quæstionem 96. D. Thomæ.

C Onsideratà existentia & quidditate legis
humane, variisque ejus qualitatibus &
conditionibus, superest ut de ejus pote-
state differamus, & ad quæ, & quos, illa obligare
possit, breviter declarem.

ARTICVLVS I.

Utrum lex humana possit obligare ad actus
internos?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententiæ.

P Ro intelligentia & resolutione hujus difficul-
tatis, notandum est, illam procedere non so-
lum de actibus internis secundum se, id est qua-
tenus nullo modo connectuntur cum externis,
qui sunt purè interni, sed etiam de iis, ut cum ex-
ternis connexionem habent. Dupliciter autem
potest connecti actus internus cum exteriori, pri-
mò ut causa & forma illius, quæ ratione volitio
efficax furandi connectitur cum furto exteriori,
& hæc connexio est per se. Secundo modo etiam
connectitur per se, saltem ut conditio necessariò
requisita ad substantiam actus exterioris in gene-
re moris consideratam. Hoc modo attentio con-
nectitur cum oratione vocali, & dolor internus
cum confessione sacramentali, & intentio bapti-
zandi cum actione externa baptizantis; non enim
est vera oratio exterior in genere moris conside-
rata, nisi procedat ex aliqua attentione; nec vera
confessio sacramentalis, quæ non procedit ex do-
lore interno; nec vera actio baptizandi, quæ ex
intentione ministri non sequitur. Est autem ma-
nifesta differentia inter actus primi & secundi
generis, nam actus primi generis sufficienter ma-
nifestantur per exteriores; quis enim non videat
volitionem furandi manifestari per furtum exte-
rius? Actus verò secundi generis non sufficienter
manifestantur per actus exteriores, recitatio

enim exterior officij, non sufficienter manifestat attentionem & devotionem, cum possit esse sine illa. Tertiò actus interior potest connekti cum exteriori non per se, sed per accidens, etiam quantum ad esse morale actionis, sicut motivum penitentia per accidens conjunctum est externo jejunio, & motivum vanæ gloriæ largitioni elemosinæ. Proposita ergo difficultas procedit universaliter, utrum videlicet lex humana, tam civilis, quam Ecclesiastica, possit obligare ad actus internos, tam secundum se, & ut sunt purè interni, quam ut connectuntur cum exterioribus, tribus modis jam explicatis?

2. Triplex autem in ejus resolutione reperitur Authorum sententia. Prima affirmat, legem humanam posse obligare ad actus interiores, non solum ut connectuntur cum exterioribus aliquo ex modis prædictis, sed etiam secundum se, & ut sunt purè interiores. Ita Adrianus quodlib. 8. art. 1. lit. H. Albertus Pigius lib. 6. Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 26. & Summa Rosella verbo *hæresis*. Quam ut probabilem defendit Joannes Medina Codice de oratione quæst. 15.

Secunda existimat legem humanam non posse præcipere aut prohibere actus purè internos, imò neque illos qui exterioribus connectuntur, nisi sint tales, ut per exteriores sufficienter exprimantur, sicut causa per proprium effectum. Ita Vazquez 1. 2. disp. 160. cap. 7. & sequentibus, Salas disp. 9. de legibus sect. 1. Amicus in Tract. de legibus disp. 5. sect. 5. Martinonus disp. 29. sect. 1. & alij.

Tertia, inter utramque veluti media, docet legem humanam non posse quidem præcipere actus internos cum exterioribus nullam connexionem habentes, bene tamen actus internos, ut conjunguntur cum exterioribus, non solum eos sufficienter manifestantibus, sed etiam si non sufficienter manifestent eos, dummodo tamen per se requirantur ad integritatem exteriorum in genere moris, saltem ut conditiones omnino necessarias. Hanc tenent communiter Thomistæ, præsertim Cajetanus, in summa, verbo *Excommunicatio*, & verbo *Hora canonica*, & Soto lib. ultimo de justitia quæst. 5. art. 5. quos sequuntur Suarez, Valentia, Azorius, Salas, Sylvius, & alij plures.

§. II.

Vera sententia sequentibus conclusionibus stantur.

3. Dico primò, lex humana non potest obligare ad actus purè internos, qui nullo modo per exteriores manifestantur, nec cum illis aliquam connexionem habent. Ita D. Thomas infra quæst. 100. art. 9. ubi nostram conclusionem hac ratione demonstrat: Id tantum cadere potest sub præceptum aut prohibitionem legis humanæ, ad quod faciendum vel omittendum lex humana cogere potest: Sed lex humana non potest cogere ad actus purè internos, qui per exteriores non manifestantur: Ergo nec illos præcipere aut prohibere. Major constat, nam potestas legislativa ad præcipiendum vel prohibendum, est etiam ad cogendum, ut docet Aristoteles 10. Eth. cap. 5. ubi ait potestatem legislativam debere necessariò habere adjunctam potestatem coactivam, quia alioquin esset inutilis & inefficax. Minor verò sic ostenditur: Coactio legis est per metum pænæ, ut dicitur 1. Ethic. cap. ultimo: Sed præ-

Tom. III.

A na non infligitur nisi pro illis de quibus legislator habet judicare, quia ex judicio lex punit: cum igitur non possit legislator humanus judicare de actibus purè internis, quia homines vident ea quæ parent, ut dicitur 1. Regum 16. non potest cogere ad illos. Unde juris axioma est cap. *Christiana Religio* 32. quæst. 5. *Non habere latentia peccata vindictam.*

Dices, ex hoc discursu D. Thomæ sequi, legem humanam non posse prohibere aut præcipere actus externos occultos, ob defectum testium, cum tales actus non possint puniri per legem purè humanam.

B Sed negatur sequela, quia actus exteriores occulti, ob defectum testium, sunt manifesti secundum se, & tantum per accidens occulti; unde cum lex non respiciat ad id quod est per accidens, ab illa per se præcipi & prohiberi possunt. Similiter tales actus sunt per se punibiles per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis puniri per homines non possint. Cujus signum est, quia quacumque ratione perveniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissimè commissum, quod non ita est de actu merè interno.

C Aliam rationem insinuat S. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 5. quæ sic potest proponi: Potestas legislativa per se primò tendit ad externum & commune Reipublicæ regimen: Sed actus purè interni non sunt apta materia humani regiminis: Ergo potestas legislativa ad actus purè internos, seu qui in pura mente consummantur, extendi nequit. Major patet, Minorem verò optimè declarat D. Thomas ex Seneca 3. de beneficiis, quia unus homo naturaliter non subditur alteri, secundum animam, sed secundum corpus: *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat servitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt & adscripta dominis, mens sui juris est.*

D Dico secundò, lex humana potest præcipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, illos sufficienter manifestantium. Patet hæc conclusio, qui enim prohibet furtum, prohibet voluntatem efficacem furandi, & qui præcipit actum externum recitandi officium, præcipit voluntatem efficacem recitandi, quia isti actus per se connectuntur cum exterioribus, taliter quod sine illis exteriores morales esse non possunt: unde cum lex humana hujusmodi actus exteriores ut sunt morales præcipiat, aut prohibeat, etiam præcipit aut prohibet interiores à quibus imperantur, & qui per actus illos externos necessariò manifestantur.

E Dico tertio, lex humana potest præcipere aut prohibere actus internos per se requisiti ad integritatem exteriorum in genere moris, saltem ut conditiones necessarias, quamvis per exteriores non manifestentur.

Probatum breviter: Qui habet potestatem præcipiendi aliquid, habet etiam potestatem præcipiendi illud quod necessariam connexionem cum eo habet, ut illud subsistat; quæ ratione lex humana potest præcipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, ut præcedenti conclusione dicebamus: Sed multi sunt actus exteriores, quos lex humana præcipere potest, qui per se requirunt actus aliquos internos ad suam integritatem moralem, quamvis per exteriores non manifestentur: Ergo lex

Y Y y iij

humana potest præcipere actus interiores per se requisitos ad integritatem exteriorum in genere moris, quantumcumque per exteriores non sufficienter manifestentur. Major constat, Minor verò probatur in intentione baptizandi, & administrandi alia sacramenta, in dolore ad confessionem requisito, & in attentione recitandi horas canonicas, sine quibus actus exteriores non habent integritatem moralem necessariam, quamvis actus illi interni, per exteriores sufficienter non manifestentur.

8. Hanc conclusionem fusiùs declaravimus in dissertatione Theologica de probabilitate, art. 3. ubi contra Caramuelem ostendimus, præceptum Ecclesiasticum de horis canonicis recitandis, non solum ad attentionem & devotionem exteriorem, sed etiam ad interiorē obligare. Quod potest adhuc confirmari ex eo quod aliqui Pontifices cum aliquibus dispensarunt, ut etiam si divinum officium cum mentis distractione recitaverint, modò id malitiosè non fecerint, præcepto Ecclesiæ satisfaciunt, ut concessit Leo X. Minoritis, prout refertur in compendio Privilegiorum Societatis Jesu, sub littera, *Hora Canonica*, §. 7. Ex hoc, inquam, confirmari potest sententia quæ docet Ecclesiam præcipere attentionem internam, & non solum externam, in recitandis horis; dispensatio enim supponit legem, à cuius obligatione eximit: Ergo si Pontifices dispensarunt cum aliquibus, ut satisfacerent præcepto Ecclesiæ, de recitatione divini officij, quamvis illud cum mentis distractione recitaverint, manifestum videtur, Ecclesiam præcipere attentionem & devotionem interiorē & non solum exteriorē in horis canonicis recitandis.

9. Dico quartò, lex humana non potest præcipere aut prohibere illos actus internos, qui tantum per accidens conjunguntur cum exterioribus.

Patet hæc conclusio: cum enim lex humana, ut suprà dicebamus, per se primò tendat ad externum & commune Reipublicæ regimen, nihil potest præcipere, nisi vel sit sensibile in se, vel cum per se sensibili connexionem per se habeat: Sed actus interni, qui per accidens tantum conjunguntur cum exterioribus, nec per se sensibiles sunt, nec connexionem per se habent cum actu externo per se sensibili: Ergo non possunt cadere sub lege humana.

10. Confirmatur: Quando actus interior non est per se conjunctus cum actu externo, sed tantum per accidens, actus interior se habet tantum ut modus implendi præceptum: At modus præcepti non cadit sub præceptum, ut docet D. Thomas infrà quæst. 100. art. 9. Ergo lex humana non præcipit actum internum simul cum externo, quando internus necessariò conjunctus non est cum actu externo, sed tantum per accidens. Sic quando lex humana præcipit jejunium observandum tempore quadragesimæ, non præcipit simul internum motivum vel pœnitentiæ vel temperantiæ, quia internum motivum tale, tantum per accidens conjunctum est externo jejunio, cum non referat, ex quo motivo præceptum jejunij impleatur, modò impleatur ex honesto motivo.

§. II.

Solvuntur objectiones.

11. **O**bjicies primò contra primam conclusionem: Potestas Ecclesiastica spiritualis est,

A & ordinata ad profectum interiorē animarum, tanquam ad finem: Sed ad hunc finem consequendum, valde necessarium est, ut extendatur ad actus etiam purè interiores præcipiendos, in quibus præcipue consistit animarum salus: Ergo datur in Ecclesia hujusmodi potestas.

Confirmatur: Potestas Ecclesiastica absolute data fuit à Christo, dum dixit Petro: *Quodcumque ligaveris super terram &c.* Ergo non est cur limitetur à nobis ad actus exteriores.

12. Ad objectionem respondeo quod finis potestatis Ecclesiasticæ remotus, est salus animarum, proximus autem est bonum sensibile & exterius, pertinens ad sensibilem hierarchiam. Uterque autem non cadit sub legis præcepto, sed tantum actus exteriores, qui ordinantur ad illud bonum exterius; ex consequenti verò cadunt etiam actus interiores, qui per se connexionem habent cum exterioribus; non verò actus interiores puri, neque qui accidentaliter solum connectuntur cum exterioribus. Unde

Ad confirmationem respondetur quod potestas legislativa tributa à Christo, merito limitatur ad actus tantum exteriores, & interiores, qui per se connexionem habent cum istis; nam cum sit in ordine ad gubernationem sensibilibus hierarchiæ tantum, debet esse per ordinem ad actus sensibiles exteriores, & ad interiores, sine quibus hujusmodi exteriores per se esse non possunt.

13. **O**bjicies secundo: Ecclesia præcipit fidelibus ut singulis annis confiteantur peccata sua, etiam purè interiora: Ergo potest actus purè interiores præcipere.

Confirmatur: Summus Pontifex potest dispensare in voto merè interno: Ergo & actum purè internum prohibere vel præcipere.

14. Ad objectionem respondeo quod Ecclesia non possit præcipere fidelibus ut confiterentur peccata purè interiora, si id non fuisset præceptum à Christo, qui potestatem habet præcipiendi actus purè internos: Supposità verò institutione confessionis exterioris à Christo factà, determinat tempus quo obligat præceptum Christi, præcipiendo ut fiat saltem singulis annis: hoc autem non est præcipere actum internum, sed externum, & internum, ut connexionem habet per se cum externo, supposità Christi institutione, quod optimè potest.

15. **E** Ad confirmationem, concessio Antecedente, nego consequentiam & paritatem: Ratio disparitatis est, Primò quia ad dispensandum potestas coactiva non requiritur, bene tamen ad præcipiendum aut prohibendum. Secundò, quia dispensatio internam animi quietem respicit, lex verò externam gubernationem. Tertio, quia obligatio voti oritur ex interno actu, nec signo externo indiget: at obligatio legis humanæ non obligat ex solo actu interno, nisi etiam promulgatio accedat.

Objicies tertio: Ad Ecclesiam pertinet suis legibus dirigere homines in vitam æternam: Sed ad hunc finem magis necessarium est ordinare actus internos quàm externos: Ergo Ecclesia actus merè internos præcipere vel prohibere potest. Unde in cap. *Novus*, de sententia excommunicationis, excommunicantur omnes hæretici, Et in Clementina 1. de hæreticis cap. *Multorum*, circa finem, excommunicantur Inquisitores hæreticæ pravitatis, *si odij, gratia, vel amoris lucri, vel commodi temporalis obtentu, contra justitiam & conscientiam suam, omiserint contra quem-*

quam procedere ubi fuerit super pravitate hæretica procedendum. Et in cap. *Dolentes*, de celebratione Missarum, præcipitur Clericis, ut *divinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè*: hæresis autem peccatum mentis est; amor & odium actus interni, devotio etiam interior actus est.

16. Respondeo ad Ecclesiam pertinere suis legibus dirigere homines ad vitam æternam, non quomodocumque, sed cogendo & judicando; unde cum ipsa non judicet de actibus purè internis, sed in judicio Dei reserventur, non potest eos præcipere aut prohibere, si purè interiores sunt. Unde ad capita juris citata, dicendum est, quod hæresis prohibetur ab Ecclesia, & punitur excommunicationis pœnâ, non ut purè mentalis est, sed ut conjuncta est cum exteriori. Similiter odium & amor puniuntur, ut conjuncta sunt cum actibus exterioribus, & interna devotio præcipitur, ut conjuncta est orationi vocali.

17. Objicies quartò contra tertiam conclusionem: Lex humana præcipere aut prohibere non potest nisi illos actus de quibus potest judicium ferre: Sed non potest judicare de actibus internis, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, cum Ecclesia neque Republica secularis judicent de occultis; ut enim dicitur in cap. *Tua nos, de simonia: Nobis datum est de manifestis tantum modo judicare*: Ergo lex humana non potest præcipere aut prohibere actus illos internos, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, quamvis illis per se concedantur.

18. Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, ad hoc enim ut lex humana de actu interno judicium ferre possit, non requiritur quod actus internus sufficienter per externum exprimat, sed sufficit & requiritur quod habeat connexionem per se cum externo, de quo potest judicium ferre, tunc enim, saltem indirectè, potest judicium & legem ferre supra actum internum. Si verò actus internus sit per se causa actus exterioris, & sufficienter per illum manifestetur, lex humana directè supra illum judicium & legem ferre potest.

19. Objicies quintò contra ultimam conclusionem: Ecclesia potest punire actum interiore, qui tantum per accidens connectitur cum exteriori: Ergo & illum præcipere vel prohibere. Consequentia patet; Antecedens probatur ex cap. *Commisissa*, de electione & electi potestate in 6. ubi imponitur pœna privationis fructuum ei qui parochiale beneficium recipit cum intentione non suscipiendi sacerdotium intra annum.

20. Respondeo, negando Antecedens, & ad ejus probationem dico, quod Ecclesia ibi non punit illum actum interiore, sed exteriorem recipiendi beneficium, quem non vult punire, nisi adjuncto illo actu interno ut conditione; vult enim quod Clericus non faciat fructus suos, nisi receperit beneficium parochiale cum intentione suscipiendi sacerdotium intra annum; quod optimè facere potest, nam licet non possit Ecclesia suâ lege actus internos per accidens cum externis conjunctos prohibere vel præcipere, potest tamen eos requirere ut conditionem externi contractus, quâ non impletâ, contrahens non acquirat jus in rem sub tali conditione acceptatam. Sicut si quis vellet alicui pauperi dare elemosynam sub hac conditione ut cum devotioe & attentione interiori oraret, actum internum non

A præciperet, sed tantum illum requireret ut conditionem quâ non positâ nollet in pauperem transferre dominium elemosinæ exterioris.

Addunt aliqui, pœnam restitutionis fructuum perceptorum, non statim propter transgressionem legis Ecclesiasticæ, sed divinæ naturalis, quâ tenetur qui parochiale beneficium accipit, se idoneum ministrum talis beneficii reddere. Nec refert, quod aliâ viâ possit hic fructus percepti beneficii compensare, & aliis obsequiis suos reddere; nam hoc ipso quod Ecclesia determinat certum genus officij, quod beneficiarius debeat in compensationem accepti beneficii præstare, non est amplius in ejus potestate illud mutare: sicut hoc ipso quod Ecclesia suâ lege determinat præceptum divinum de sabbato sanctificando, per auditionem sacri, non est amplius in potestate fidelium illud in aliud opus commutare.

ARTICVLVS II.

Virum leges humane tam civiles quàm Ecclesiasticæ obligare possint in foro conscientie, ita quod eas transgrediens reus sit culpe apud Deum?

C Valdenses apud Guidonem lib. de hæresibus, Marsilius de Padua, Joannes Wiclef, & Joannes Hus ex Bellarmino 4. de Pontifice cap. 15. negant ullam legem humanam, sive Ecclesiasticam sit, sive civilem, in conscientia obligare. Hos secutus est Calvinus 4. instit. cap. 15. & sequentibus, ubi tamen concedat, Prælatos & Magistratus politicos, posse leges aliquas ad conservationem disciplinae & pacis inter cives præscribere; negat tamen eas in conscientia obligare, cum conscientia (inquit) soli Deo subdita sit, ideoque ab eo solo ligari seu lege coerceri possit.

D Ab hac sententia seu potius errore non longè distare videtur Joannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, Tract. de vita spiritali, lect. 4. alphabeto 62. ubi admittit quidem, leges humanas, maxime Ecclesiasticas, habere vim obligandi in conscientia, contendit tamen eas vim illam à solo Deo, vel à Christo habere, non verò à legislatoribus humanis, qui dum leges condunt, solùm declarant obligationem quam Deus imponit, ipsi verò nullam obligationem in foro conscientie imponunt. Exemplum affert de ægrotis, qui tenentur in conscientia Medicis obedire, non quòd Medici imperandi auctoritatem habeant, sed quia declarant id ad quod ægrotus lege naturali & divinâ tenetur. Gersonem sequitur Almainus Tract. de potest. Ecclesiast. quæst. 1. cap. 11. quantum ad leges civiles, sed non quantum ad Ecclesiasticas. Ut hic error confutetur, & communis ac vera sententia declaretur, sit

§. I.

Vera sententia duplici conclusione statuitur.

Dico primò, leges humanas Ecclesiasticas habere vim obligandi ad culpam, & in foro conscientie.

Conclusio est certa de fide, ac definita in Concilio Constantiensi sess. 8. & 11. contra Wiclef, & Joannem Hus, & in bulla Leonis X. contra Iu,

therum, & contra hos & alios hæreticos in Tridentino sess. 7. can. 8. his verbis: *Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesie præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, anathema sit.*

24. Id etiam constat ex variis Scripturæ testimoniis, Christus enim Matth. 18. sic pronuntiat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus.* Ubi Chrysostomus homil. 61. *Considera quomodo Publicanum ad exemplum summa nequitiæ posuit.* Præceptis ergo Ecclesiæ non obedire, summæ nequitiæ est. Item Christus Lucæ 10. ait: *Qui vos spernit, me spernit.* Et Paulus ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddiuri.* Demum idem Apostolus ait 1. ad Corinth. 10. *Præcipio ego, non Dominus.* Et Actorum 15. Apostoli dicunt: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria &c.* Quibus locis designatur specialis potestas legum Ecclesiasticarum obligandi in foro conscientiæ, ut procedunt à Legislatibus humanis, aliàs non diceret Paulus: *Præcipio ego, non Dominus,* nec Apostoli: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis.* Neque hoc ultimo loco continetur solum consilium, ut hæretici volunt, iis enim contineri præceptum in conscientia obligans, indicant verba illa *Oneris, & Necessaria,* docentque Chrysostomus ibi homil. 33. Hieronymus Ezechiel. 44. versu 31. Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 13. & alij. Hæc conclusio magis constabit ex dicendis in sequenti.

Dico secundò, etiam leges civiles & politicas, posse ad culpam obligare, & necessitatem in foro conscientiæ imponere.

25. Probatum primò ex Scriptura, dicitur enim 1. Petri 2. *Subditi igitur estote omni humanae creaturæ, sive Regi quasi præcellentis, sive Ducibus tanquam ab eo missis, in vindictam malefactorum, &c. Hæc est enim voluntas Dei.* Et 2. Petri 2. dicitur eos qui spernunt dominationem, reservari in diem iudicii cruciandos. Et ad Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum Chrysostomus & alij Interpretes ibidem intelligunt. Et versu 5. *Idèoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Addit ibidem versu 4. *Principes esse Dei ministros, unde qui illis resistit, Deo resistit, adeoque Deum offendit.*

26. Probatum secundò ratione D. Thomæ hic art. 4. *Lex humana, sive civilis, sive Ecclesiastica, derivatur à lege æterna: Ergo habet vim obligandi in foro conscientiæ. Antecedens est certum, & constat ex illo Proverb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Consequentia verò probatur. Quod derivatur ab aliquo, participat rationem ejus suo modo, scilicet juxta suam naturam: cum igitur de ratione legis æternæ sit obligare posse in foro conscientiæ creaturam rationalem, cum peccatum sit dictum, factum, vel concupitum, contra legem æternam, id ipsum etiam erit de ratione legis humanæ, sive civilis, sive Ecclesiasticæ, suo modo: & juxta suam naturam.

27. Dices, si leges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur, non erunt humanæ, sed divinæ: At hoc dici nequit: Ergo nec illud.

Respondeo negando sequelam, licet enim le-

ges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur, non tamen immediatè (hoc enim solum competit legi divinæ & naturali) sed mediatè duntaxat, mediante scilicet discursu humano, deducto ex principiis naturalibus & divinis: hoc verò sufficit ut leges illæ humanæ censeantur, & non divinæ, vel naturales, quia conclusio, juxta regulas Dialecticorum, semper sequitur debiliorem partem. Quemadmodum in disputatione Proximali Theologiæ docuimus, Theologiam esse habitum entitativè naturalem: quia licet conclusiones Theologiæ procedant ex principiis supernaturalibus & revelatis, ex illis tamen non deducuntur, nisi mediante discursu naturali intellectus humani, qui est causa proxima & immediata habitus Theologiæ.

Probatum tertio, ratione quâ utitur Amicus in Tractatu de legibus disp. 5. sect. 6. Potestas obligandi in conscientia reperitur in quavis communitate imperfecta, quæ constat ex viro, uxore, filiis, ac famulis: Ergo multò magis reperiri debet in communitate perfecta, quæ constat ex magistratu & civibus, sive Rege & subditis. Antecedens constat ex Deuteronomio. 21. ubi jubetur morte puniri filium inobedientem & contumacem, & ex Apostolo ad Ephes. 5. & Coloss. 3. ubi hortatur mulieres ut subditæ sint viris suis. Item ex 1. Petri 2. ubi servi monentur, ut subditi sint dominis suis. Consequentia verò probatur ex eo quod magis debitum est obedire Principi, propter bonum Reipublicæ, quàm Patrifamilias, propter bonum unius domus, nam quò bonum est universalius, eò divinius.

Id confirmat exemplo præcepti quod tulit Saul de non comedendo quidquam usque ad vesperam, 1. Regum 14. tale enim præceptum obligasse in conscientia, constat ex eo quod ejus transgressio in persona Jonathæ filij Saulis, adeò displicerit Deo, ut noluerit Deus propter talem transgressionem à Saule consultus respondere.

Demum suaderi potest conclusio ex duplici inconvenienti quod sequitur ex adversa sententia: Si enim humana lex, sive Ecclesiastica, sive civilis, non posset ad culpam & in foro conscientiæ homines obligare, nimis debilis & inefficax esset sæpèque suo fine eam frustrari contingeret, cum frequenter violari posset absque periculo incurrendi pœnam externam. Præterea cum Legislator humanus habeat jus ut sibi obediat, dum aliquid justum præcipit suis legibus, si subditi non tenerentur in conscientia obedire, sed haberet jus ad non obediendum, daretur bellum justum ex utraque parte, quod implicat, per se loquendo.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Contra præcedentes conclusiones objiciunt in primis hæretici: Christus per passionem & mortem suam nos vindicavit, & ab omni lege & servitute liberavit, ut sæpe ait Apostolus: Ergo subjeccio ad leges humanas, & obligatio ad eas observandas, libertati Christianæ repugnat, eamque penitus destruit.

Sed nego Consequentiam, libertas enim Christiana, quam tantopere jactant hæretici, non consistit in eo quod debeamus esse immunes & liberi ab observatione legum etiam humanarum, & quod tantum præcepto fidei obligemur, sed ipsa in tribus præcipue consistit. Primò in immunitate

tate à servitute peccati, secundum illud Apostoli ad Roman. 6. *Liberati à peccato, servi facti sumus iustitiæ.* Christus enim suâ passione & morte gratiam nobis promeruit, cujus beneficio possumus servitutem peccati excutere, & legem adimplere, juxta illud Augustini de spiritu & littera: *Lex data est, ut gratia quæreretur, gratia data est, ut lex adimpleretur.* Secundò, in exemptione à jure legis ceremonialis & judicialis, quo Judæi in lege Mosaica graviter premebantur, ut dicitur Act. 15, ab eo enim liberati sumus per Christi mortem, per quam lex Mosaica omnino consummata, & proflus abrogata fuit. Terriò, in immunitate à spiritu timoris servilis, quo Judæi in observatione legis Mosaicæ ducebantur, Christiani enim legem Evangelicam, non ex timore pœnarum, tanquam servi, sed ex amore & charitate, tanquam filij, observant, juxta illud Apostoli ad Roman. 8. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Unde meritò advertit Augustinus in 1. Psalmum, Aliud esse hominem esse sub lege, & aliud in lege. Judæi ante mortem Christi erant sub lege, quia tanquam servi subjecti erant pœnis & terroribus ipsius legis; Christiani verò sunt in lege morali & Evangelica, quia tanquam filij eas ex amore & charitate observant, non autem per vim & metum pœnarum, quæ antiquitus Judæis legem violentibus infligebantur.

31. Objicitur secundò: Potestas legislatoris inferioris non potest obligationem inducere in foro, hoc est in judicio, potestatis superioris: Sed forum conscientie est forum superioris potestatis, scilicet Dei: Ergo potestas legislatoris humani non potest obligationem inducere in foro conscientie. Minor paret, Major etiam videtur manifesta, nam ordinarij Judices non possunt inducere obligationem in judicio superiori Principis, nec Episcopi in judicio Pape, quia nimirum eorum potestas excedit à judicio superioris potestatis.

32. Respondeo distinguendo Majorem: Potestas legislatoris inferioris non potest obligationem inducere in foro potestatis superioris, contra aut præter ordinem superioris potestatis, concedo Majorem. Ut subest ordini superioris potestatis, nego Majorem; & ad illius probationem eodem modo respondetur, ordinarios scilicet Judices, aut Episcopos, non posse contra ordinem Principis aut Pontificis, bene tamen ut stant sub ordine illorum; ut si Princeps daret potestatem ordinario Judici, ut ferret legem obligantem etiam in suo foro; & sic contingit in nostro casu, nam eo ipso quod lex humana est justa, subest ordini naturalis legis, aut divinæ, ex qua participat vim obligandi etiam in foro divino, quod est forum conscientie.

33. Dices, Ex hac doctrina & responsione sequitur quod lex humana non obligat ex eo quod humana est, sed ex eo quod subest legi divinæ superiori, ac proinde quod tota ratio obligandi desumenda est ex potestate divina, & nullo modo ex potestate humana, & per consequens quod legislator humanus nihil aliud facit, quam declarare obligationem quam imponit Deus, ut contendit Gerson, afferens exemplum Medici, cui tenentur in conscientia obedire ægroti, non quòd imperandi auctoritatem habeat, sed quia declarat id ad quod ægrotus lege naturali & divinâ tenetur.

34. Respondeo negando sequelam, nam licet tota ratio obligandi desumenda sit ex lege naturali aut

Tom. III.

A divina, ut ex prima causa obligandi, hoc tamen non tollit, quin etiam debeat desumi ex potestate humana, ut ex principio proximo, cum potestas humana verè & propriè sit potestas legislativa, licet sub Deo; ac proinde non solum est potestas declarandi obligationem conscientie impostam à Deo, sed etiam obligandi apud illum. Ex quo patet exemplum à Gerson adductum non esse ad rem, longè enim dispar est ratio inter Legislatorem humanum, & Medicum; cum Medici, ut constat, nullam imperandi potestatem respectu infirmorum habeant; at verò Principes Ecclesiastici & sæculares, respectu subditorum, publicâ auctoritate funguntur, iisque legitime possunt imperare, subindeque leges aliquas in conscientia obligantes constituere.

B Objicitur terriò: Potestas Principum sæcularium est merè temporalis & politica: Ergo non potest se extendere ad aliquid spirituale, nec per consequens obligare ad culpam, & in foro conscientie.

Confirmatur primò: Legislator civilis non potest solvere in foro conscientie: Ergo nec in eo ligare: Ergo nec obligare in conscientia.

Confirmatur secundò; solius Dei est pœnam alterius vitæ quam quævis culpa incurrit statuere: Ergo non potest Legislator creatus ad eam suâ lege obligare, nec per consequens ad culpam, quæ tali pœnâ punitur.

C Ad objectionem respondeo, potestatem Principum sæcularium dici temporalem ratione objecti, quia secundum se tota est de personis, rebus & actionibus temporalibus; ratione tamen obligationis quam inducit, dici potest spiritualis, & in conscientia obligare: licet enim per se primò respiciat bonum temporale Rēpublicæ, & per se primò non intendat ligare conscientias, sub pœna damnationis æternæ, sed solum præcipere aliquid ad promovendum tale bonum, sub pœna temporalis, proportionata ad consequendum suum finem; ex consequenti tamen, quia hoc præcipit ut stat sub ordine divinæ potestatis, & in virtute illius potentis obligare in foro conscientie quantum ad culpam & pœnam æternam, ad culpam & in foro conscientie obligat.

D Ad primam confirmationem, concesso Antecedente, nego Consequentiam, inferior enim, cum obliget per potestatem à superiori datam, ligare potest in eo foro, in quo non potest solvere. Imò potest quilibet hominum seipsum ligare in foro Dei, per votum aut juramentum, quamvis in eo non possit seipsum solvere. Et lex naturalis non potest remittere pœnam alterius vitæ, ad quam tamen potest indirecè & mediatè obligare; nam ad indirectam obligationem pœnæ, sufficit tantum directa & immediata potestas ad actum, cujus transgressionem consequitur pœna.

E Ad secundam confirmationem, similiter, concesso Antecedente, nego Consequentiam, nam licet solius Dei sit pœnam alterius vitæ statuere, cum statuere pœnam, sit pœnam taxare, ad eam tamen semel à Deo taxatam potest Legislator creatus per suam legem indirecè & mediatè obligare; Deus enim non solum taxavit pœnam violentibus leges suas, sed etiam humanas, cum per legum humanarum violationem contemnatur ipse Deus, à quo legislator humanus accepit potestatem condendi leges.

Objicitur quartò: Leges humanæ habent vim obligandi in foro conscientie à lege æterna, ut docet D. Thomas hęc art. 4. Ergo vis obligandi

Z z z

in foro conscientiae, non legi humanae, sed soli legi aeternae tribui debet.

38. Sed nego Consequentiam, licet enim vis obligandi in foro conscientiae, à lege aeterna ut à causa universali remota oriatur, à lege tamen humana ut à causa particulari provenit; unde sicut effectus tribuitur causae particulari, suam actione determinanti causam universalem; ita obligatio in conscientia tribuitur legi humanae, quae ut causa particularis suam obligatione determinat legem aeternam ut causam universalem in obligando.

39. Quæres primò, an omnes leges humanae obligent ad culpam?

Respondeo negativè, nam Constitutiones Ordinis nostri sunt veræ leges, cum qualibet illarum sit ordinatio rationis in ordine ad bonum commune Religionis, ab eo qui curam habet communis promulgata, quæ est definitio legis, & tamen non obligant ad culpam, sed tantum ad poenam, ut in ipsarum prologo declaratur.

40. Quæres secundò, quænam leges humanae obligent ad culpam, vel solum ad poenam?

Respondeo omnem legem justam obligare ad culpam, nisi ipse Legislator contrariam intentionem expresserit, dicendo, non intendimus obligare ad culpam, sed solum ad poenam, ut factum fuit in nostris Constitutionibus. Cum enim obligatio legis in actu secundo tam ad culpam quam ad poenam, consequatur legem promulgatam, ad modum proprietatis, nisi voluntate Legislatoris impediatur, talisque voluntas declaretur, leges humanae, si sint iustæ, non solum ad poenam, sed etiam ad culpam obligare censentur. De quo fuitis disp. sequenti art. 1. Dixi, si sint iustæ, quia ut docet S. Thomas hic art. 4. leges humanae iniustæ non obligant in foro conscientiae, nisi ad vitandum scandalum aut turbationem. Tripliciter verò (inquit) leges humanae possunt esse iniustæ, nempe vel ex fine, sicut cum aliquis presidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam utilitatem, vel gloriam. Vel ex auctore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem. Vel etiam ex forma, puta cum inaequaliter onera multitudini dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Quæ si ad particulares leges quis sciat applicare, inde (subdit Cajetanus) multos casus conscientiae in gabellis & gravaminibus & huiusmodi publicis clarificabit.

ARTICVLVS III.

An lex humana obligare possit sub culpa mortali, & quid requiratur ad hoc ut sub mortali obliget?

Dico primò, leges humanas obligare posse ad culpam mortalem, non tamen necessario ad eam obligare, sed ad solam venialem posse obstringere.

41. Prima pars huius conclusionis probatur primò ex Apostolo ad Roman. 13. dicente eos qui superiorum potestati resistunt, damnationem sibi acquirere, quod de damnatione aeterna Chryostomus & alij Interpretes ibidem intelligunt: Sed damnatio aeterna non nisi ob peccatum mortale incurritur: Ergo lex humana sub culpa mortali obligare potest.

Confirmatur ex Augustino Epist. 50. ad Bonifacium, ubi sic ait: *Quicumque legibus Impera-*

torum quæ pro rei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium, scilicet apud Deum, apud quem non nisi propter mortale, grande supplicium acquiritur.

Probatur secundò ratione: Sicut aliæ obligationes solvendi aliquid debitum, possunt esse graves, quando id quod debetur est grave, & ex jure integro exigitur ab eo cui debetur; sic obligatio per legem aut per mandatum constituta, potest esse gravis, quando id quod constitutum fuerit est grave, & vehementer, graviterque exigitur ab authore legis vel mandati: Sed peccat graviter qui contra gravem obligationem agit: Ergo obligatio per legem humanam imposita, potest esse sufficiens ad peccatum grave, & morte aeterna dignum, subindeque ad peccatum mortale.

Quod verò ad solum veniale obligare possit, patet: lex enim prohibens verba otiosa, mendacia jocosa, risum immoderatum, & alia huiusmodi, quæ est quoddam rationis dictamen, solum obligat ad veniale: Ergo etiam inter leges humanas nonnullæ erunt, quæ solum obligant ad veniale. Unde in quibusdam Religionibus earum constitutiones ad nullam culpam mortalem aut venialem obligant; aliæ obligant solum ad peccatum veniale, aliæ verò ad mortale; quod non aliunde dependet, quam ex voluntate Fundatorum, qui tales constitutiones ediderunt: nam materia earum, saltem multarum, sufficiens est ad peccatum mortale, si ad illud Legislator voluisset obligare.

Dico secundò, ad hoc ut lex humana obliget sub mortali, requiri gravitatem materiae, subindeque nullam legem humanam posse in materia levi sub mortali obligare.

Probatur primò: Sicut lex humana derivatur ex naturali, vel divina; ita obligatio ejus derivatur ab obligatione legis naturalis, vel divinae: Sed Deus suam lege naturali, vel divinam, nunquam imponit obligationem ad culpam mortalem, quando materia est levis, ut omnes fatentur: Ergo neque Legislator humanus obligat sub mortali, nisi materia sit gravis.

Probatur secundò: Potestas humana est limitata & proportionata exigentiæ & naturali capacitati materiae: Ergo non potest præcipere & obligare supra materiae connaturalem capacitatem vel exigentiam, nec per consequens ad gravem culpam, qualis est peccatum mortale, si materia sit levis.

Probatur tertio: Si lex humana pro levi culpa poenæ mortis addiceret, haberetur pro injusta & nulla, quoad illam partem: Ergo multò magis erit injusta, si in materia levi imponat reatum poenæ aeternæ à Deo infligendæ.

Dices: Præceptum impositum primis parentibus erat circa levem materiam, unius scilicet pomi comestionem, & tamen sub mortali peccato obligabat: Ergo similiter leges humanae poterunt sub mortali obligare, quamvis sint in materia levi.

Respondeo negando Antecedens, cum enim hoc præceptum impositum fuerit, ut obedientia hominis ad Deum reluceret, Deusque gravi jure à primis parentibus exegerit ut de fructu ligni vetiti non comederent, in signum subjectionis & agnitionis tot beneficiorum Adamo collatorum, de materia gravi fuit, quamvis res præcepta aliàs levis fuerit. Addo quod, cum divinum jus sit summum & illimitatum, non debet obligatio ejus esse proportionata exigentiæ & naturali capacitati mate-

ria, sicut obligatio juris humani, quod finitum & limitatum est. Unde quamvis lex divina possit in levi materia graviter obligare, non tamen humana, sive Ecclesiastica sit, sive civilis.

Dico tertio, etiam intentionem legislatoris requiri, ut lex humana obliget ad culpam mortalem, supposita materiae gravitate; unde quamvis materia legis sit gravis, si tamen legislator non intendat obligare sub mortali, talis lex non obligabit sub mortali. Est contra Vazquem hic disp. 1, 8. cap. 4. ubi asserit obligationem legis humanæ ad mortale vel veniale, ex sola gravitate aut levitate materiae, non verò ex intentione aut voluntate legislatoris dependere.

48. Probatur tamen nostra conclusio ex principiis supra statutis, supra enim ostendimus, ex voluntate legislatoris pendere quod leges humanæ obligent ad culpam, vel solum ad poenam; ita ut si legislator declaret se nolle ad culpam obligare, ad illam lex ejus non obliget: Ergo multo magis ex eadem legislatoris voluntate pendet, & non solum ex gravitate materiae, quod lex ejus obliget ad mortale vel ad veniale; si enim potest totam obligationem ad culpam impedire, multo magis partem. Unde, ut supra dicebamus, in aliquibus Religionibus approbatis, constitutiones non obligant ad mortale, sed tantum ad veniale (quamvis interdum sint de rebus ad peccatum mortale sufficientibus, si rigide præcipiuntur, ut de facto audiendo, de multis abstinentiis & jejniis) quia nimirum legislator expressè declaravit, non esse suæ intentionis obligare sub mortali, sed tantum sub veniali.

49. Confirmatur: Licet obligatio sit propria passio consecuta ex lege promulgata, consequitur tamen illam impedibiliter, ita ut per voluntatem legislatoris impediti possit, ut in fine articali præcedentis dicebamus; Ergo poterit legislator impedire obligationem in actu secundo ad mortale, quantumcunque ex natura rei deberet sequi ex sua lege, & relinquere illam cum sola obligatione ad poenam, ut factum est in nostris constitutionibus.

50. Dices primo, Obligatio voti sequitur ex voti emissionem, sicut obligatio legis ex lege promulgata: Sed non est in potestate votantis tollere obligationem à voto, aut minuire illam taliter quod solum obliget sub veniali quod secundum se obligat sub mortali: Ergo similiter non est in potestate legislatoris, ut lex ejus quæ potest obligare sub mortali, obliget solum sub veniali.

Respondeo disparem esse rationem inter votentem, & legislatorem, nam votum est promissio Deo facta ut superiori & primo principio, ex qua Deus acquirit jus religiosum ut sibi reddatur quod votetur; unde votens semper remanet Deo inferior, ipsique obligatus promissione suâ, juxta naturam talis promissionis; & sic ablatio, seu relaxatio voti, pendet ex sola voluntate Dei, in cujus potestate Prælati illud relaxant. At lex semper respicit inferiorem, quem legislator suâ voluntate obligat, unde potest magis vel minus obligare, secundum quod jus suum quod habet ad illum obligandum, magis vel minus ipsi applicare vult; nam tale jus est in ipsius libera voluntate, ut eo moderatius utatur, si velit, neque imponat tantam obligationem quantum posset.

51. Dices secundo, superior non potest rem levem ita præcipere ut sub mortali obliget, ut præcedenti conclusione dicebamus: Ergo neque rem gravem sub veniali.

Tom. III.

A Sed nego consequentiam, quia prior voluntas est ad imponendum gravamen ultra potestatem; posterior verò ad non imponendum totum gravamen quod potest; unde licet prior sit injuriosa subditis, posterior tamen ipsis favorabilis est, eorumque fragilitati accommodata.

Quæres unde cognosci possit gravitas materiae sufficiens, ad hoc ut lex humana obliget sub mortali?

Respondeo ex triplici potissimum capite colligi posse gravitatem materiae sufficientem ad gravem legis obligationem. In primis enim cognosci potest à posteriori, & tanquam à signo, ex gravitate verborum, quibus lex fertur, ut si dicatur, *in virtute Spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ, & sub præcepto formali*, ut fit in nostro Ordine. Vel quando aliquid præcipitur aut prohibetur sub interminatione divini judicii, aut Dei & sanctorum indignatione; non enim censendum est, hæc gravissima verba à prudenti legislatore apponi, nisi circa materiam gravem.

Secundo colligitur etiam à posteriori materiae gravitas; à gravitate poenæ quæ transgressoribus imponitur; nam cum poena non ponatur nisi propter culpam, cui proportionari debet, poena gravis non nisi pro gravi culpa imponi potest, quæ non potest esse in materia levi. Hinc fit, quod quando in spiritualibus imponitur præceptum aut lex sub poena excommunicationis majoris, tunc materia legis aut præcepti gravis est, si legislator justè præcipit; quia poena excommunicationis majoris est inter Ecclesiasticas suprema. Quando verò aliquid præcipitur sub poena suspensionis, interdicti, irregularitatis, & privationis Ecclesiasticæ sepulturæ, aliqui existimant ex hujusmodi poenis non sumi certum indicium materiae gravis, alij verò oppositum censent, & utrumque reputatur probabile. In temporalibus verò, quando aliquid præcipitur sub poena mortis, mutilationis alicujus membri, infamiæ, exilij, cruciatûs acerbi, confiscationis bonorum, & similibus, censetur materia gravis; levis autem, si poena sub qua aliquid præcipitur aut prohibetur levis sit.

Tertio colligitur gravitas materiae legis à priori, ex necessitate illius in ordine ad finem, ad quem lex aut præceptum ordinatur. Unde quia ut dicitur, ad Timoth. finis præcepti est charitas, illa censetur materia gravis, quæ ad dilectionem Dei vel proximi necessaria est. Item quia lex ad bonum commune ordinatur, illa erit materia gravis, quæ ad bonum commune Republicæ, vel communitalis necessaria est, licet secundum se levis videatur. Unde in Religionibus præceptum de non ingrediendo uno Monacho in cellam alterius, censetur esse de re gravi in ordine ad finem & bonum commune Religionis. Quæ omnia, quando non sunt de se manifesta, judicio viri prudentis & sapientis committenda sunt, quo in rebus mortalibus, nec potest certior regula tradi, nec specialior assignari.

ARTICVLVS. IV.

An lex humana obliget ad sui observationem cum dispendio vitæ?

§. I.

Referuntur sententiæ, & verè eligitur.

55.

IN hujus difficultatis resolutione duæ sunt sententiæ extremè oppositæ: Altera negans legem humanam unquam obligare ad sui observationem cum dispendio vitæ: Altera asserens omnem legem humanam, quæ obligat sub peccato mortali servandam esse in omni eventu, etiam cum vitæ discrimine, nisi ex speciali benignitate legislatoris aliqua lex obligationem talem non inducat. Primam sententiam docet Almañus in moralibus tract. 1. cap. 3. conclus. 4. Secunda verò tribuitur communiter Cajetano hic art. 4. & Adriano in 4. quæst. 3. de clavibus. Pro declaratione mediæ & communis sententiæ,

56. Dico, legem humanam interdum obligare cum periculo & dispendio vitæ, non tamen semper.

Prima pars probatur, nam quando periclitatur salus publica, nisi ei cum manifesto dispendio vitæ aliquorum suorum civium subveniatur, Princeps vel Respublica potestatem habet obligandi subditos ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, & ad agendum aliquid, non obstante evidenti periculo vitæ. Sic in bello iusto milites à ducibus jubentur servare stationem periculofam, vel facere irruptionem, cum periculo & dispendio vitæ. Sic etiam tempore pestis possunt Prælati & Magistratus præcipere ut aliqui Presbyteri & Medici maneant in civitate, ut ei in tanta necessitate succurrant. Ratio est, quia omnis perfecta communitas debet habere medium conservandi salutem totius, etiam cum dispendio alienius suæ partis, cum non minus de jure naturæ sit, ut totum se conservet, etiam cum destructione partis, quam ut pars se periculo exponat propter conservationem totius.

Advertendum tamen est, leges illas quæ cives obligant ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, non esse purè humanas, sed aliquid juris naturalis includere, cum de jure naturæ sit, ut partes & membra cum dispendio sui sese exponant, quando id necessarium est ad totius conservationem; quia tamen obligatio illa naturalis confusa est, & indeterminata ad hunc aut illum, per humanam legem aut potestatem determinari debet, & sic obligatio certa & determinata, non est purè legis naturæ, sed humanæ adjunctæ.

57.

Quod si quæras, unde cognosci possit an lex humana obliget cum dispendio vitæ? Respondeo id ex hac potissimum regula colligi posse. Quotiescumque id quod præcipitur lege humanâ, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit observare legem, quam servare propriam vitam, tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitæ. Si autem sit majus bonum commune conservare vitam propriam, quam servare legem, tunc lex humana non obligat cum vitæ dispendio. Et ratio est, quia conservatio vitæ civium spectat ad bonum commune; sicut observatio legis: Ergo nisi obligatio legis sit majoris momenti in ordine ad bonum commune, quam conservatio

A vitæ civium, legislator cum tanto dispendio non potest obligare ad legis observationem; obligaret enim irrationabiliter, cum non ordinaret minus bonum ad majus, sed è contra majus ad minus.

Ex qua ratione & regula probata manet secunda pars conclusionis, non semper enim observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam conservatio vitæ civium, imò nec quam conservatio formæ & bonorum temporalium: Ergo non semper obligat cum dispendio vitæ, imò nec cum dispendio famæ vel rei familiaris; quin potius dicendum est, leges humanas raro obligare cum magno dispendio vitæ, famæ, aut rei familiaris, quia raro observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam vita civium, aut fama, vel res familiaris. Et quidem defectus hujus obligationis, non solum ex benignitate legislatoris procedit, ut videtur docere Cajetanus, sed etiam ex defectu potestatis illius, quia non potest aliquid præcipere, nisi secundum ordinem rationis, qui exposcit ut minus bonum non præsupponatur majori. Possulat etiam ordo rationis, ut lex humana non præcipiat impossibilia moraliter, id est valde difficilia, sed solum ea quæ possibilis sunt secundum naturam & consuetudinem patriæ, ut disp. præcedenti art. 1. declaravimus, explicando conditiones seu qualitates legis humane ab Ifidoro assignatas: Sed præcipere aliquid cum dispendio vitæ, famæ, vel rei familiaris, regulariter loquendo difficillimum est: Ergo lex merè humana communiter & regulariter cum tali dispendio non obligat.

Confirmatur: Lex divina positiva non semper obligat cum tanto dispendio: Ergo multo minus lex humana. Cõsequentia patet, quia lex humana non habet tantam vim obligandi, quantum lex divina. Antecedens verò patet, tum ex facto David 1. Regum 21. qui comedit panes propositionis, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus, ne fame moreretur, quod Christus probavit Matth. 12. Tum etiam ex consilio quo 1. Machab. 2. Judæi decreverunt pugnare in die sabbati, in quo præceptum erat ut nihil operarentur, ut vitam scilicet tuerentur. Item Christus Matth. 12. suos discipulos apud Phariseos excusat, quòd die sabbati propter necessitatem spicas vellere, quod lege prohibitum erat. Demum præceptum confessionis integræ non obligat, quando ex integra confessione magnum detrimentum imminet penitenti, ut communiter Theologi docent in Tractatu de penitentia: Ergo lex divina positiva non semper obligat cum notabili detrimento. Idem constat in lege naturali, nam votum licè jure naturali reddendum sit, non obligat cum periculo gravis incommodi. Et restitutio, quæ jure tum divino tum naturali facienda est, non obligat cum majori proprio detrimento.

58.

E Adverte tamen hoc inter legem divinam & humanam reperiri discrimen, quòd lex divina solum ex benignitate legislatoris non obligat cum tanto detrimento, poterat enim absolutè obligare cum illo, cum procedat immediatè à Deo, qui est Dominus omnium: Lex verò humana, non solum ex benignitate legislatoris, sed etiam ex defectu potestatis non obligat cum vitæ, aut famæ, vel rei familiaris dispendio; quia legislator humanus non habet potestatem disponendi de vita & bonis civium, nisi in ordine ad salutem & bonum communitatis, & cum ea solum conditione accipit potestatem à Republica, ut non nisi extremè

58.

59.

60.

vel gravi urgente necessitate publicæ salutis, de vita & bonis civium disponere possit.

62. Ex dictis colligitur, legem humanam obligare cum vitæ dispendio, quando ejus violatio redundat in contemptum legislatoris; ut si quis comminando mortem alteri, induceret eum ad frangendum jejunium Ecclesiæ, vel ad omittendum sacrum in die festo, in odium Ecclesiasticæ potestatis, vel in contemptum fidei aut cultûs divini, tunc enim ille etiam cum vitæ dispendio præceptum Ecclesiæ observare deberet, quia majoris momenti & utilitatis est, defensio fidei & Ecclesiasticæ potestatis, quam vitæ propriæ conservatio. Sicut Eleazarus 2. Machab. 6. laudabiliter mortem sustinuit, ne legem Mosaicam violaret, & carnes porcinas ederet, quia in odium & contemptum legis ac religionis Judaicæ eas edere compellebatur.

§. II.

Solvuntur objectiones.

62. **C**ontra primam partem nostræ conclusionis objicit Almainus: Conservare vitam est de lege naturæ: Ergo nulla lex humana potest contrarium præcipere.

Verùm ad hoc solutio patet ex supra dictis, respondetur enim non esse legis naturæ conservare vitam in quocunque casu, sed potiùs naturali rationi consentaneum esse, ut vita possit exponi periculo, propter honestatem & necessitatem boni communis, præsertim si morte unius vitæ & salus plurimorum conservanda est.

63. **C**ontra secundam objicit Cajetanus: Lex humana obligat ad peccatum, ut articulo præcedenti ostensum est: Sed peccatum cum quovis periculo & dispendio evitandum est: Ergo lex humana cū quovis periculo & dispendio servanda est. Quod confirmat variis exemplis, in quibus aliquæ leges humanæ cum dispendio vitæ obligare videntur: homo enim (inquit) tenetur potiùs mori, quam contrahere matrimonium sine dispensatione cum consanguinea. Sacerdos debet potiùs mortem eligere, quam celebrare sine vestibus sacris, vel aliis lege tantùm humanâ requisitis. Item Innocentius III. cap. *Sacris*, *De iis quæ vi metûs/ve causâ fiunt*, docet ab excommunicatis abstinendû esse, etiam cum discrimine vitæ. Demum regula Carthusianorum non vescendi carnibus, etiam cum vitæ discrimine, ab ægrotis servari debet.

64. Huic etiam argumento facilè respondetur, legis humanæ obligationem cessare communiter, quando periculum vitæ, vel gravis alterius damni occurrit, ideò que non obligare eo casu ad peccatum, neque culpabilem esse ipsius omissionem.

65. **A**d exempla verò, in primis dico, quod quamvis vera essent, id nobis non obesset, quia non est par ratio aut necessitas in omnibus aliis legibus vel præceptis humanis.

Respondeo secundo, valdè dubium & incertum esse, an leges humanæ in prædictis casibus cum vitæ dispendio obligent. In primis enim quoad primum exemplum multi docent posse aliquem metu mortis contrahere matrimonium si èt cum consanguinea, absque consummatione, sicut de Malcho Monacho narrat D. Hieronymus in vita illius. Similiter multi existimant, metu mortis licitum esse sine veste sacra, & sine aliis jure humano requisitis, missam celebrare, nisi metus mortis incuriatur ad hoc faciendum in

Tom. III.

A contemptum religionis, vel legis, aut ob alium finem malum. Idem dicendum de communicatio-
ne cum excommunicato, illa enim licita est, si periculum mortis immineat, dummodo non cedat in dedecus & contemptum Ecclesiasticæ potestatis. Unde in cap. *Quoniam multos*, 11. quæst. 3. & cap. *Inter*, de sententia excommunicationis, dicitur propter famis necessitatem licitum esse communicare cum excommunicato, procurando subsidium, modò non cedat in dedecus Ecclesiæ.

B **A**d caput verò *Sacris*, respondet Soto lib. 1. de justitia quæst. 6. art. 4. illud caput intelligendum esse, interveniente scandalo plebis suspicientis leges Ecclesiasticas contemni. Alij dicunt intelligendum esse de metu incusso in contemptum censuræ Ecclesiasticæ. Alij de metu mortis levi, non excusante à legis obligatione & culpam penitus non excludente.

Demum ad regulam Carthusianorum, quæ ægrotis prohibetur usus carniû, etiam cum vitæ discrimine, respondet aliqui Doctores Parisenses, nempe Martinus de Magistris, Almainus, Gerson, Major, & alij, illam non solum non obligare, sed etiam, si ad vitæ periculum, teneri Carthusianum jure naturæ ad usum carniû, & peccare contra jus naturale de conservanda propria vita, si ab illis abstineat. Verùm hanc sententiam à veritate prorsus alienam existimo, motus primò auctoritate illius sanctissimi instituti, quod tacitè saltem approbatur ab Ecclesia, quæ ob summam illius facti Ordinis austeritatem, & exactam regulæ observantiam, permittit ut ceteri omnes Religiosi, petita (licet non obtenta) facultate à superioribus, possint ad hanc Religionem transire. Secundo, quia sacratissima illa Carthusianorum lex, à miraculo inceptisse dicitur, quo carnes paratæ pro infirmo aliquo hujus Ordinis, in pisces conversæ sunt. Tertiò, quia licet lex humana, ubi non continet jus naturale & divinum, cum periculo evidenti mortis non obliget, nihilominus non propterea sequitur, non posse quempiam cum tali periculo eam observare. Religiosus enim videns mortem suam accelerari ex observatione rigoris sui Ordinis, laudabiliter tamen, & cum merito, eum potest observare. Item homo gravi paupertate laborans, non tenetur ad vitam conservandam, pharmacum carissimum pretij emere, sibi que illud per omnium bonorum suorum jacturam & venditionem procurare. Potest etiam quis ad liberandum amicum exponere se periculo mortis, & in naufragio, patri, vel principi, vel egregio viro licitum est tabulam relinquere, cum eam posset quis commodè capere, & mortem vitare. Cur ergo pariter non poterit Carthusianus tutâ conscientia abstinere à carnibus, urgente ad id obligatione suæ regulæ, licet ex Medicorum commonitione videat sibi mortem ex hac abstinentia imminere?

E Respondent alij cum Victoria, relectione de temperantia, num. 8. & sequentibus, Carthusianum in extrema necessitate agritudinis constitutum, posse licitè à carnibus abstinere, non tamen teneri, sed posse etiam licitè eis vesci, si id iudicio Medicorum omninò sit necessarium ad vitam ruendam.

Ego probabilius cenfeo cum nostro Aravio in Tractatu de legibus disp. 2. sect. 3. difficult. 2. Carthusianum in casu proposito, non solum posse, sed etiam teneri cum vitæ dispendio aut periculo, à carnibus abstinere; quia quidquid licitum est, præcipi potest, & fieri statuto necessarium, ad

Z z z iij

boni communis incolumitatem. Addo quod, ut supra dicebamus, quotiescunque id quod præcipitur lege humanâ, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit, observare legem, quàm servare propriam vitam. tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitæ: Sed majoris momenti est conservatio strictioris observantiæ ac disciplinæ in toto Carthusianorum Ordine, quàm vita unius Carthusiani: Ergo in casu posito, non solùm potest, sed etiam debet ac tenetur Carthusianus à carnibus abstinere, ad boni communis incolumitatem, & strictioris observantiæ conservationem. Similiter etiam possunt ac debent aliorum Ordinum Religiosi, ex amore & reverentia suæ regulæ, ita illam servare, ut à morbo liberari nolint, si necesse sit constitutiones suæ Religionis violare, & si ex earum violatione, observantiæ regulæ non parùm tepesceret, & disciplinæ religiose vigor multùm immiueretur.

ARTICVLVS V.

Quinam legibus humanis teneantur?

Sub hoc titulo quatuor difficultates comprehenduntur, quæ hic breviter resolvendæ sunt. Prima est, an Principes & Legislatores suis legibus subjiciantur, easque servare teneantur? Secunda, an personæ Ecclesiasticæ legibus civilibus Principum secularium obligentur? Tertia, an Religiosi exempti teneantur Synodalia Episcoporum decreta servare? Quarta, an peregrini teneantur legibus loci per quem transeunt?

§. I.

Prima difficultas duplici conclusione resolvitur.

Dico primò, Princeps seu Legislator suis legibus subditur, quoad potestatem directivam. Ita D. Thomas hic art. 5. ad 3.

69. Probatur breviter: Lex humana est regula humanorum actuum in ordine ad bonum commune: Atqui non solùm actus subditorum, sed etiam actus Principis & Legislatoris, qui debent conformari corpori & membris communitatis (aliàs defortmitas maxima esset in illa, juxta illud Augustini 3. Confess. capite octavo, *Turpis est omnis pars suo universo non congruens*) sunt dirigibiles & ordinabiles in bonum commune: Ergo non solùm subditi, sed etiam Princeps & Legislator subduntur legibus suis, quantum ad vim directivam.

70. Confirmatur: De ratione legis humanæ est, materiam à se præceptam constituere in aliqua specie virtutis moralis, ut rectè notavit Sotus lib. 1. de justitia quæst. 6. art. 7. Ergo lex humana semel posita, respicit & obligat omnes illos quos respicit & obligat virtus illa: Sed virtus moralis non solùm subditos, sed etiam Principes & Legislatores obligat: Ergo & lex humana. Unde L. *Digna vox, C. de legibus, sic dicitur: Digna vox majestatis regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri* Et L. *Princeps ff. de legibus: Pareto legi quisquis legem sanxeris*. Similia habentur in jure Canonico, cap. *Justum* dist. 9. his verbis: *Justum est Principem legibus obtemperare suis. Tunc enim jura sua ab omnibus custodienda existimat.*

A quando & ipse illis reverentiam præbet. Et ne vis deatur id consilij tantùm causâ dici, subditur: *Principes legibus teneri suis, nec in se posse damnare jura, quæ in subiectis constituunt. Justa est enim vocis auctoritas eorum, si quod populis prohibent, sibi licere non patiuntur*. Demum Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem Epist. 32. ita loquitur: *Quod cum præscripsisti, aliis præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse constituit.*

Si autem quæras, unde hæc obligatio in Principe oriatur? Respondeo varia circa hoc esse Auctororum placita. Nonnulli enim censent ad id teneri Principem ex tacito pacto & conventionione cum Republica, à qua sub hac conditione legislativam potestatem accepit, ut ipse à suis legibus non eximeretur. Alij hanc obligationem referunt ad voluntatem ipsius legislatoris, quæ seipsum in sua lege includit. Alij dicunt Principem obligari ad suas leges servandas, ratione scandali quod subditis præberet, si legem, quam aliis imponit, ipse non servaret, cum legis efficacia ex Principis exemplo maxime dependeat. Sed melius responderet cum Cajetano hic art. 5. hanc obligationem in Principe oriri ex ipsa lege naturali, quæ dicitur positâ lege positivâ obligante totam Republicam, obligari & Principem ipsum ad eam servandam, ut caput ejusdem mystici corporis, cum non minus contra rationem sit, caput discordare à membris, quàm membra à capite.

71. Duo tamen ibidem observat Cajetanus: Primò, *Cum dicitur quod Princeps subjicitur legi, non intelligitur de lege speciali, puta militum, nisi ipse sit miles; sed intelligitur de lege communi. Secundum, Cum Princeps subjicitur legi, intelligitur subjici proportionaliter, ut docet Princeps, & non sicut alios subditos*. Similia habet Soto loco supra citato, ubi hæc scribit: *Quando statuimus Principem legibus subdi suis, intelligimus de legibus quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit Rex, neminem gladio succinctum incidere, aut sericis induumi: non est par ratio cur ipse eisdem abstinere. Inducit autem Papa jejunium, aut festi solemnitatem: eadem est æquitas in ipso, nisi iusta de causa secum, veluti cum aliis, dispensaverit.*

Dico secundò, Princeps seu legislator non subditur suis legibus, quoad vim coactivam seu coercitivam. Ita communiter docent Theologi cum S. Doctore supra citato.

72. Probatur ex discrimine quod reperitur inter vim directivam & coactivam seu coercitivam legis: vis enim directiva respicit ipsos actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes; coactiva verò, seu coercitiva, penam inductivam ad observantiæ legis: Sed Princeps non potest cogi vel puniri penâ inductivâ ad legis observantiæ, cum nullum habeat superiorem à quo cogatur, & nemo propriè à seipso cogi possit, quippe cum istud contra ordinem naturæ pugnet: Ergo Princeps non subditur suis legibus quoad vim coactivam seu coercitivam, sed ab eis quantum ad obligationem penæ subeunda solutus est. Unde eo cautius, vigilantiusque debent Principes suas leges servare, quòd ad earum penam subeundam à nullo in terris cogi possunt, ne acerbius patiantur à supremo Judice Deo, cujus manus nemo effugere potest. Hinc teste Glossâ allusit David Psalm. 50. Deo dicens: *Tibi soli peccavi, quasi diceret: Nullum in terris superiorem agnosco, qui meum peccatum judicare, ac punire queat,*

nisi te solum, ac proinde tibi soli illud quoad condignam pœnam subijcio.

74. Notandum tamen, hanc conclusionem intelligi debere de Principe absoluto non habente superiorem se; nam qui superiorem habent, non solum quoad vim directivam, sed etiam coactivam, obligantur ad leges à se latas servandas. Talis fuit olim Archidamus, Lacedæmonum Rex, quem, teste Plutarco, lib. de liberis educandis, Lacedæmones pecuniâ mulctarunt, eò quòd contra legem consuetudine receptam, uxorem pu-killi corporis duxisset. Talis etiam est hodie dux Venetorum, qui licet cum Republica leges ferat, sitque superior singulorum, eisque præcipere possit, quando pro bono Reipublicæ expedire judicaverit; ipse tamen subditur legibus, etiam quoad vim coactivam, cum habeat Rempubli-
cam se superiorem à qua ad pœnam subeundam cogi potest. Talis denique est quivis Generalis respectu suæ Religionis, qui etsi cum aliis in capitulo generali leges ferat, sitque superior singulorum, eisque præcipere possit, quoties id ad publicam Religionis bonum expedire judicaverit; ipse tamen subijcitur legibus totius Religionis, etiam quoad vim coactivam, cum habeat totam Religionem superiorem se, à qua cogi potest.

§. II.

Secunda & tertia difficultas breviter resolvuntur.

75. **D**ico tertio, Clerici non obligantur legibus civilibus Principum secularium, quoad vim coactivam, bene tamen quoad vim directivam, & ex æquitate naturali, ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ.

Prima pars est certa, cum Clerici sint exempti à jurisdictione Principum secularium cap. *Decernimus*, de judiciis. Et cap. *Sanctæ Mariæ*, de constitutionibus. Et cap. *Seculares*, de foro competenti in 6. Solum difficultas est, an exemptio à legibus & Jurisdictione Principum secularium conveniat Clericis jure divino, vel solum jure humano, & Principum secularium favore. Canonistæ enim & ex Theologis quam plures dicunt exemptionem hanc Clericorum esse non solum de jure humano, sed etiam divino. Quod colligunt ex Scriptura sacra, ex novo quidem testamento ex illa Christi illatione Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*, à legibus scilicet tributorum, quæ Regibus dantur: ex veteri verò testamento, ex Genes. 47. ubi Joseph omnem terram Ægypti subjecit Pharaoni, *Præter terram sacerdotum*. Alij verò censent, hanc Clericorum exemptionem non esse ex jure divino, sed solum humano, nihil enim ex prædictis Summorum Pontificum constitutionibus, & Principum secularium favore, quod tamen jus humanum, juri naturali & divino maximè consentaneum est. Cui sententiæ favere videtur D. Thomas in illud ad Roman. 13. *Id est tributa*. Nam ibi loquens de obligatione solvendi tributa ait: *Ab hoc debito liberi sunt Clerici ex privilegio Principum, quod quidem æquitatem naturalem habet.*

Secunda etiam pars communiter docetur à Doctoribus, & ex eo constat, quod Clerici non obtinente clericatu sunt civēs Reipublicæ, & ejus membra: Ergo ex naturali æquitate, & ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ, tenentur observare leges civiles Principum sæcu-

larium, quæ non derogant privilegii Clericorum, & ad pacem & tranquillitatem Reipublicæ spectant; non secus ac ipsi Principes ac Legislatores, ex naturali æquitate, & titulo moralis conformitatis capitis cum suis membris, ad suas leges servandas obligantur, ut §. præcedenti ostensum est; cum non minus rationi dissentaneum sit, unam partem communitatis discrepare à reliquo corpore, quam caput à membris. Unde ut ait Sylvester, verbo *Lex*, quæst. 25. *Omnes leges disponentes supra contractibus emptionis, venditionis, locationis, commodationis, & hujusmodi, si non contradicunt canonibus, vel legi nature, sunt servanda, etiam quoad Ecclesiasticas personas.* Si Rex etiam legem ferat, ne aliquis noctu tale genus armorum deferat, illam Clerici servare tenentur.

Dico quarto, Religiosi exempti non tenentur legibus Episcoporum, virtute earum, sed solum propter æquitatem naturalem, ratione conformitatis cum aliis, si ad communem observantiam & devotionem totius populi spectent.

Prima pars patet, quia tales Religiosi sunt exempti à jurisdictione Episcopali, ut Clerici à seculari.

Secunda etiam non est minus evidens, si enim Clerici, etsi exempti sint à jurisdictione Principum secularium, tenentur nihilominus, ob æquitatem naturalem, & ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ, eorum leges, statui & privilegii Clericorum non repugnantes, servare, ut præcedenti conclusionem declaravimus, à fortiori Regulares, quamvis à jurisdictione Episcoporum exempti, ex æquitate naturali, tenentur eorum leges, ad communem observantiam & devotionem totius populi spectantes, observare, seque accommodare toti communitati in iis quæ statui & privilegii Regularium non prejudicant. Unde Tridentinum sess. 25. cap. 12. de reformatione Regularium: *Censura & interdicta, ne dum à Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante Episcopo, à Regularibus in eorum Ecclesiis publicentur, atque serventur. Dies etiam festi, quos in diocesi sua servandos idem Episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam Regularibus, serventur.*

§. III.

Ultima difficultas expeditur.

78. **D**ico quinto, illi qui sunt in territorio alieno, sive transeundo, sive immorando, non tenentur servare leges particulares proprii territorij, subindeque peregrini & advenæ, non tenentur legibus loci per quem transeunt.

Prima pars probatur, quia jurisdic-tio uniuscujusque civitatis vel principis particularis, non extenditur quoad leges ferendas extra civitatem seu territorium, ut docet Bartolus in lege prima Codicis de *summa Trinitate* num. 14. colligiturque ex lege *Omnes populi*, ff. de justitia & jure: ubi lex dicitur jus proprium civitatis. Sicut ergo agentia naturalia non agunt extra spheram activitatis, defectu potestatis: ita quia jurisdictionis activitas limitatur infra proprium territorium, lex extra ipsum non obligat. Unde cap. 1. de *Constitutionibus* in 6. dicitur pœnam latam per statutum Episcopi, non incurri ab eo qui extra territorium non servat illud statutum; quia, inquit, *extra territorium sui dicenti non pareatur impune.*

ut dicitur lege ultimâ ff. de *jurisdic. omni* A
judicium.

79. Ex quo probata manet secunda pars, si enim
existentes in territorio alieno, quamvis obiter &
in transitu, statim ac exeunt, hoc ipso liberantur
à legibus proprii territorii, obligantur pariter le-
gibus territorii alieni, eo ipso quod in eo sunt,
quamvis obiter & in transitu. Si enim brevis ab-
sentia sufficit ad eximendum à subjectione legis
proprii territorij, debet quoque sufficere brevis
præsentia ad subiiciendum legibus alieni territo-
rij. Par enim est ut sentiat onus, qui sentit commo-
dum, ut dicitur regulâ 55. de regulis juris in 6.

80. Confirmatur ab inconvenienti quod sequitur
ex adversa sententia, cum enim peregrini & ad-
venæ, ut ostendimus, leges proprii territorii à
quo discesserunt servare non teneantur, si non te-
nerentur legibus loci per quem transeunt, nullis
legibus particularibus obligarentur; atque ita si
esset lex aliqua particularis, quæ tam in proprio
territorio, quam in loco per quem transeunt,
servaretur, ab illa fierent prorsus immunes, quod
absurdum est.

81. Dices: Nemo fit alteri subditus, nisi ratione ori-
ginis, vel domicilij, vel delicti: At peregrini non
sunt subditi Principi loci per quem transeunt, ra-
tione originis, ut per se patet; nec ratione de-
lictî, posito quod non deliquerint in ter-
ritorio alieno; nec etiam ratione domicilij, aut
quasi domicilij, cum ad domicilium acquirendum
requiratur habitatio perpetua, vel quæ saltem
non sit minor majore anni parte: Ergo peregrini
non tenentur legibus loci per quem transeunt.

Respondeo distinguendo Majorem: Nemo fit
alteri subditus permanentem, nisi ratione originis
vel domicilij, vel delicti, concedo Majorem.
Transeunt, nego Majorem. Ad obligationem
enim & subjectionem transeuntem, sufficit brevis
præsentia, quemadmodum ad transeuntem exem-
ptionem à jurisdictione proprii territorij, sufficit
brevis & transiens absentia.

§. IV.

Corollaria notata digna.

82. EX dictis colligitur primò, advenas & peregrini
nos transeuntes per loca in quibus festum ali-
quod celebratur, si sint ibi toto mane diei festi,
teneri sacrum audire, non tamen ibi commorari
ut audiant. Similiter etiam tenentur quandiu ibi
sunt, abstinere ab opere servili die festo, & à ci-
bis prohibitis in die jejuniij. Unde cap. *Ille* dist. 12.
refertur illud Ambrosij ad Augustinum: *Cum*
Romam venio, jejuno sabbato, cum Mediolani
sum, non jejuno. Sic etiam tu ad quam foris Ec-
clesiam veneris, ejus morem serva. Ubi glossa ait: *E*
Viatores tenentur sequi consuetudinem loci ad
quem veniunt.

83. Colligitur secundò, abeuntem mane ex proprio
domicilio, in quo jejunium obligat, & nocte per-
venientem ad locum ubi jejunium non obligat,
posse nocte carnare, carnesque comedere, cum
discedens non teneatur servare leges sui domicilij,
sed possit sequi leges favorabiles loci per quem
transit.

84. Colligitur tertio, non posse Mediolanensem
transeuntem per loca ubi diebus quatuor ante pri-
mam Dominicam Quadragesimæ jejunatur, non
jejunare, quia tenetur servare leges & consuetu-
dines loci per quem transit. Similiter ob eandem

rationem non possunt Hispani transeuntes per
Galliam, Italiam, vel Germaniam, animalis ex-
tremities & intestina die sabbati comedere,
quamvis hoc eis liceat quando sunt in Hispania,
ex privilegio speciali ipsis concessio per bullam
cruciatam.

Colligitur quartò, irritum esse matrimonium
clandestinum contractum in loco ubi Tridenti-
num servatur ab incolâ loci ubi Tridentinum non
servatur: contra verò ratum ac validum fore ma-
trimonium clandestinum, celebratum in loco ubi
Tridentinum non servatur, ab incolâ loci in quo
Tridentinum servatur; Tum quia ut diximus ad-
venæ & peregrini subiiciuntur legibus loci per
quem transeunt, & possunt uti privilegiis & ex-
emptionibus, quibus gaudent incolæ illius loci:
Tum etiam, quia matrimonium, cum sit quidam
contractus civilis & humanus, sequitur leges &
consuetudines loci in quo celebratur. Quod adeò
verum putant aliqui, ut asserat, quod tamen si quis
eo animo ad locum illum in quo Tridentinum
non servatur se transferret, ut ibi clandestinè
contraheret, valerit matrimonium; cum hoc
non tam sit fraus, quam usus proprii juris, quod
quis à lege habet validè contrahendi in loco Ca-
nonico jure ab onere & conditione per Tridenti-
num statuta exempto. Ita Sanchez lib. 3. de ma-
trimonio disp. 18. Idem alij censent de jejunio,
& observatione diei festi, existimant enim quod
etiam si quis ex industria recederet ab illis locis,
ubi jejunium vel dies festus celebratur, ut labo-
raret in alio loco, vel ibi non jejunaret, sed car-
nes comederet, non peccaret, quia (inquiunt)
hoc non esset fraus vel dolus, sed fuga quædam
obligationis præcepti, quæ contra præceptum
non est.

Colligitur quintò, vagos qui nullibi domici-
lium habent, nec ullibi diu morantur, teneri le-
gibus loci per quem transeunt; quia per transi-
tum aut brevem moram in locis illis, sunt legi-
bus illorum subditi, eò quòd, ut supra dicebamus,
ad obligationem & subjectionem transeun-
tem sufficit brevis præsentia; quemadmodum
ad transeuntem exemptionem à jurisdictione
proprii territorij, sufficit brevis & transiens ab-
sentia.

DISPUTATIO VI.

De lege pœnali.

HUc usque diximus de lege humana in
communi. Jam de quibusdam illius spe-
ciebus, quæ peculiarem habent difficul-
tatem, differendum est. Ac primò de lege pœnali,
cujus ratio valde ab aliis differens, speciali decla-
ratione & disputatione indiget.

ARTICULVS PRIMVS.

An & quotuplex dari possit lex pœnalis?

Dico primò, dari posse legem purè pœnalem.
Probat, quia nihil impedit quominus
legislator ejusmodi legem ferre possit, quid enim
impediet quominus prohibeat aliquid fieri à sub-
ditis suis, non absolutè quidem, sed conditio-
natè